

POVODOM SMRTI MARTINA HAJDEGERA

Dvadeset i šestog maja 1976. godine umro je valjda jedini čovek na svetu koji je među živima zaslužio da nosi ime velikog filozofa; sada, koliko znamo, nema nijednog živog. Filozofsko mišljenje nije se vratilo, i ne može se vratiti, u nekadašnje svoje stanje posle udaraca kakve mu je zadao Hajdeger. Kada se to kaže, ne znači potpisati se pod sadržinu te filozofije, ili bar izraziti naklonost prema njoj. Znači ipak: odati dužnu poštu njenom agresivnom radikalizmu koji je po svojoj zamisli trebalo da bude ponovno otvaranje puta ka Biću, a pokazao se oruđem velike destrukcije.

Hajdeger je bio odličan znalac i nepomirljiv rušilac latinsko-hrišćanske tradicije u filozofiji. Smatrao je da je pronicljiva metafizička intuicija Grka, a naročito presokratovaca, bila pomućena i upropašćena od strane latinskih apstrakata i najpre se trudio da se oslobodi balasta tih apstrakata, kako bi se u grčkom i nemačkom dokopao najelementarnijih naslaga govora, uveren da je moguće, otkrivši srž reči, pokazati njen »pravu« smisao i time razjasniti neki prastari, civilizacijom nepokvareni čovekov odnos prema Biću. Iz tih zamornih lutanja po bespućima arhaizama izrastao je Hajdegerov jezik — neprevodiv i po prirodi stvari lišen objašnjenja i definicija — samim tim što je u pitanju bila baš upotreba reči s najiskonskijim funkcijama, svedjedno da li su reči bile uzete iz postojeće zalihe ili ih je sâm konstruisao. Ovi hajdegerizmi — neprevodivi, čak i ako su to obični nemački izrazi, prodrli su nekako kao silom u filozofiju i tamo ostali. *Die Sorge* je obična reč, poznata svakom ko vlada nemačkim — briga, nespokojstvo, zabrinutost, nemir, ali *die Sorge* kao ontološka kategorija ne da se dobro iskazati ni u jednom jeziku; a tim pre ona *Geworfenheit*, *Jemeinigkeit*, *Dasein*, *das Man*; tim pre one osobene distinkcije između *Sein* i *Seyn*; između *es ist* i *es gibt* ili filozofsko-etimološka razlaganja o značenju poljane ili šumske staze. Hajdeger kao da je silovao jezik i, na kraju, ostajao je na svome. Ono što u filozofa nešto manje razmaha postaje pretenciozno osobenjaštvo, dosadna arogancija, u njega je postalo eksplozija filozofske mašte. Po tome je bio veliki, ali time je postao i negativan, nalik na prve kubiste i apstrakcionista, odlične umetnike koji su potomstvu, ipak, i nesvesno dali pretekste za neodgovornost i oslobodenje od discipline. Oni koji su nastojali da se probiju kroz Hajdegerove tekstove većinom smatraju da se trud isplati, čak i ako tu filozofiju izrazito ne vole; zna-

ju da se preko odgovarajućeg napora može steći osećanje razumevanja i da se tada mogu razumeti i suštinski razlozi zbog kojih je Hajdeger hteo da raskine s tradicijom ustaljenih filozofskih »kategorija«. Hajdeger nije govorio »subjekt«, »svest«, »čulne datosti«; hteo je da iz filozofske meditacije iskoreni sve psihologizme i svaku zavisnost od već konstituisanih nauka. U tom pogledu bio je veran Huserlovom programu; napustio je nadu u uspešnost transcendentalne redukcije, nije verovao da bismo mogli pseudo-provizorno odložiti pitanje egzistencije sveta i egzistencije ljudskog bića, hteo je samo da se ljudsko biće ne određuje putem psiholoških »fakata«, niti svet — putem fizičkih kvaliteta, nego da se oboje odmah obuhvate u nekakvom konačnom, ne-percepcijskom i ne-fizičkom odnosu. Hajdegerov jezik naprosto ne dopušta, kako se čini, da se formuliše problem solipsizma ili pitanja o »mostu« kojim bi se moglo preći u svet »dojmovnih sadržina«. Svet i ljudsko biće su spregnuti tako da je u samoj konstituciji svakoga od njih sadržan odnos prema drugome. »Biće u svetu« — to za čoveka nije slučaj koji se desio, a mogao je da se ne desi; takođe, nije predmet pitanja koje bi tek trebalo razrešiti. Ali slično se ne može postaviti pitanje o Biću na takav način da bi ljudska egzistencija bila iz sadržine pitanja uklonjena; to što se Biće rasvetljava za nas, spada u konstituciju samoga Bića.

Hajdeger je bio svestan da pitajući za Biće i za sam akt egzistencije — a ne za pojmovni konstrukt koji nastaje posle narednih penjanja na sve više spratove apstrakcije — ne možemo doduše i doslovno da kažemo ono do čega nam nije stalo, jer se sama priroda jezika u toj tački odupire doslovnosti. Nikad ništa nije dokazivao, nije argumentovao, nego je odlučivao, izjavljivao, utvrđivao, osuđivao, prorokovao; tokom godina je, kako izgleda, sve manje verovao da filozofija uopšte još ima sredstva za život, a u raspravi *Kraj filozofije i zadaci mišljenja* iz 1946. godine konačno je sahranio i samu njenu mogućnost (što je pre njega mnogo istaknutih učitelja filozofije iz vrlo nejednakih razloga mnogo puta učinilo). Ingarden je *Sein und Zeit* zajedljivo nazvao »poemom« — za razliku od fenomenološke analize kojom se sâm bavio, i koju je smatrao naukom; ali Hajdeger, možda, u tom nazivu ne bi video uvredu — za njega Helderlin nije bio manje filozof od Hegela, a Parmenidov tekst kome se više puta vraćao bio je upravo pesma.

Biće, do čijeg je naziva Hajdegeru bilo stalo, nije Bog. Hajdegerova filozofija nije ateistička u tom smislu što bi pozitivno isključivala mogućnost postojanja Boga; ako Bog ipak postoji, on je posebno jestestvo, *das Seiende*, a ne pak biće *Sein* (slično kao u Plotina) i njegovo postojanje nije rešeno Hajdeger je, čini se, smatrao da mišljenje o Biću, onako kako ga je on obradivao — ne zavisi od postojanja Boga. Na sličan način njegove meditacije o ljudskoj egzistenciji kao o biću-na-smrt ne zavise od toga da li je moguć posmrtni život (koji u ovoj filozofiji, takođe, nije isključen, niti utvrđen).

Kritičari i komentatori su u Hajdegerovoj metafizičici često videli pokušaje protesta protiv »masovnog društva« i građansko-industrijske civilizacije s njenom anonimnošću i mehanizacijom života; kako traženja arhaičnosti, tako i slavne kategorije njegove rane antropologije — »autentičnost«, »pričljivost«, »se« — dosta lako su nametali takve sugestije, a eha Ničea i njegovog prezira prema »masovnoj kulturi«, takođe, nije teško naći u toj filozofiji. Adorno, koji je 1964. godine objavio knjigu protiv Hajdegera (*Jargon der Eigentlichkeit*), tu tendenciju je povezivao s nacističkom ideologijom *Blut und Boden*. Adorno je u tom pitanju svakako veoma zainteresovan svedok, pošto je glavni motiv njegove vlasti filozofije bila upravo kritika »reifikacije« ljudi u industrijskom društvu, na izgled isto ono što je Hajdeger napadao; stoga je hteo da pokaže kako se njegov rival, koji je uživao znatno veći uticaj, stvarno, uopšte ne bori protiv »reifikacije«. Ipak, mnogi drugi knjižari su razmatrali pitanje koje niko ko o Hajdegeru govori ne može da zaobiđe: da li je i kakva bila veza između njegove filozofije i njegove pripadnosti nacizmu u tridesetim godinama? (a ta pripadnost je trajala nekoliko godina i uzrokovala je posle rata tridesetogodišnju izolaciju filozofa, i njegovu faktičku isključenost iz svetske filozofske zajednice). U takvim slučajevima imamo prirodnu sklonost ka iznalaženju *ex post* neodoljive logike koja filozofovu doktrinu vezuje za njegovo političko ponašanje. Preporučljiva je, ipak, značajna opreznost u tim povezivanjima. Hajdegerova ontologija sigurno je bila amoralna u tom smislu, kao u mnogim drugim, to znači da iz nje nisu proizlazile nikakve određene konsekvencije u pogledu vrednosti, i čak je bilo moguće uveriti se da je metafizička konstrukcija, koja bi u takve konsekvencije vodila, s Hajdegerove tačke gledišta uopšte nemoguća: »autentičnost« je vrednost formalna, a ne materijalna, i iz nje se ne mogu izvlačiti zaključci ni o kakvom određenom moralnom ili političkom »angažovanju«. Hajdegerova filozofija nije, dakle, sadržala nikakve barijere koje bi je branile od bilo kakve političke primene, uključujući upravo i tu, najzlokobniju koja je u tim godinama postojala; ali bilo bi veliko preterivanje reći da je sadržala impulse koji izrazito vode u tom pravcu. Kao što iz rane Sartrove filozofije nisu »proizlazile« njegove političke peripetije iz pedesetih godina. Naprosto, povezivanja metafizike s politikom, iako nastaju, veoma su nejednolična. Dopustivo je razmatranje filozofije nezavisno od filozofove biografije; kada uopšte ne bi bilo dopustivo, filozofija ne bi mogla postojati.

Kad bude objavljeno potpuno izdanje Hajdegerovih dela, u koje, kako se čuje, treba da uđe *nekoliko desetina* tomova, zasad neobjavljenih, malo će se sigurno naći onih koji bi hteli posvetiti život njihovom podrobnom proučavanju. Ali važnost dosad poznatih Hajdegerovih dela toliko je velika da ih iz filozofije neće izbrisati niko, dokle god filozofija u poznatom značenju reči bude postojala; *Sein und Zeit* danas, posle gotovo pedeset godina, neotklonjiv je deo biblioteka dela klasika filozofije. Jer »veliki filozof bio je« na žalost.

Preveo Petar Vujičić